

Doodgewone soorten zijn niet meer zo alledaags

Terwijl natuurminnende Nederlanders zich zorgen maken om de vuursalamander en het korhoen, verdwijnen achter onze rug om algemene soorten zoals de spreeuw en de kokmeeuw.

TEKST PAUL Q. DE VRIES ILLUSTRATIES HESKE VAN DOORNEN

We hebben ons lange tijd gefocust op bijzondere soorten in bijzondere natuurgebieden', stelt Robert Kwak, programmeur bij de Vogelbescherming en geestelijk vader van het idee van basiskwaliteit natuur. 'We waren de basis uit het oog verloren. Ook soorten buiten de natuurgebieden, waarvan je nooit dacht dat ze het moeilijk hadden, beginnen te verdwijnen.'

Voorbeelden te over. 'Neem de kleine vos, een doodgewone vlinder die je vroeger overal zag. Die is nu steeds zeldzamer, net als andere vlindersoorten.' De oorzaak? Er zijn steeds minder nectarplanten. 'Je ziet nergens meer wat in bloei staan in Nederland, gechargeerd gezegd. Daarnaast is gif een probleem, dat frustriert het verpopingsstadium van de rupsen.' Een ander schrijnend geval: de spreeuw. Kwak: 'Er werd lang gedacht dat ze geen nestgelegenheid meer vonden, maar het lijkt toch vooral een voedselkwestie. Er zijn steeds minder wormen en insecten.'

Zelfs een vogel als de kokmeeuw heeft het moeilijk. 'We weten niet precies hoe dat komt. Ontwatering van het landschap en het afdekken van vuilstortplaatsen wordt als verklaring wel genoemd.'

Zo zijn er nog veel meer algemene soorten die achteruit gaan, onder andere torenvalk, Kievit, scholekster, waterhoen, boerenzwaluw, egel, konijn en argusvlinder. De oorzaken zijn legio – gif, ontwatering, bemesting, vernietiging van leefgebied, vervuiling – maar hebben één ding gemeen: 'De kern is dat de exploitatie van het landschap buiten de natuurgebieden zó extreem is, dat er geen ruimte overblijft voor natuur.'

Vanuit die constatering kwam Kwak tot zijn idee van basiskwaliteit natuur. Technisch geformuleerd: 'De condities die het leefgebied van planten en dieren bepalen, moeten op een bepaald minimum blijven om ervoor te zorgen dat de biodiversiteit

minstens stabiel blijft.' Geen verdere verslechtering dus. Waar het in de praktijk op neerkomt, is duurzaam gebruik van het landschap. Uitgangspunt is dat die algemene, doodgewone soorten dat blijven, of weer worden.

Omdenken

Het minimum dat je wilt, die basiskwaliteit, stel je per gebied afzonderlijk vast. 'Bij een orchideeënweide in een natuurgebied hebben we het niet over basiskwaliteit, maar bijzondere kwaliteit. Daar moet je absoluut geen gif willen gebruiken. Maar op een weiland of akker is het anders. Moet er dan vanwege economische belangen gif gebruikt worden, bijvoorbeeld om distels te verdelgen, dan kan dat, maar dan wel zo lokaal en kort mogelijk, om de basiskwaliteit in stand te houden. Het gaat erom de condities voor de natuur zo veel mogelijk te optimaliseren. Overigens blijkt uit veel recent onderzoek, onder meer het bekende onderzoek naar insectensterfte, dat je de bijzondere kwaliteit van natuurgebieden nooit haalt als de basiskwaliteit in de omgeving van dat gebied niet op orde is.' Kwak publiceerde twee jaar geleden voor het eerst over het concept en inmiddels is het de basis onder alles wat de Vogelbescherming doet. 'Een campagne voor de

Het mysterie van de wilde eend

Als er nou één vogel is die je overal in Nederland tegenkomt, dan is het de wilde eend. Toch is dit ook zo'n algemene soort die gestaag in aantal afneemt. Sovon Vogelonderzoek en de Vogelbescherming hebben 2020 uitgeroepen tot het Jaar van de Wilde Eend en vragen iedereen eendenkuikens te tellen om te onderzoeken waar het aan ligt.

Projectcoördinator en eendenskundige Erik Kleyheeg: 'Sovon doet al jaren maandelijkse vogeltellingen en broedvogelmonitoring. Op basis daarvan werd in 2015 een schokkende ontdekking gedaan: de populatie van de wilde eend bleek sinds de jaren 90 met zo'n 30 procent te zijn afgenomen. Er zijn nu nog ongeveer 200.000 tot 300.000 broedparen in Nederland. We onderzoeken wat er aan de hand is. De sterfte onder volwassen eenden lijkt niet te zijn toegenomen, dus we richten ons nu op de kuikens. We vermoeden dat er te weinig overleven. Veel mensen zien dat ze

worden opgegeten door reigers, meeuwen, vossen, snoeken, katten. Maar zulke predatie is het eindstation, er kunnen daarvoor al bepaalde factoren spelen die maken dat er meer kuikens worden opgegeten. Misschien is er minder vegetatie waarin ze zich kunnen verstoppen, omdat we te vroeg maaien bijvoorbeeld. Of er zijn te weinig insecten voor de kleine eendjes om te eten. Iedereen die jonge wilde eendjes ziet, kan dat doorgeven via de website kuikenteller.org. We vragen het publiek ook om kuikens van krakeenden door te geven. Met die soort gaat

het namelijk heel goed, je ziet ze steeds vaker. Hij broedt veel later dan de wilde eend, misschien is dat een indicatie: het is dan warmer, er is meer beschutting en de roofdieren hebben meer keuze aan prooien. Maar zeker weten doen we het niet. Dit najaar gaan we alle data analyseren. Hopelijk kunnen we dan het mysterie van de achteruitgang van de wilde eend kraken. En oplossingen bedenken om het tij te keren.'

Ook meetellen? Kijk op kuikenteller.org. Erik Kleyheeg vlogt over zijn werk op YouTube.

De wilde eend is sinds de jaren 90 met 30 procent afgenomen

grutto, lobbywerk in Brussel, gesprekken met boeren: we doen het allemaal vanuit dezelfde aanpak. Met gemeenten bespreken we bijvoorbeeld dat ze hun bermen niet maaien tijdens de bloeiperiode, als bijen en vlinders van de bloemen afhankelijk zijn.'

Valt het hem niet zwaar dat zulke basale inzichten als geen wilde bloemen maaien nog expliciet benoemd moeten worden? 'Tja, de meeste gemeenten hebben geen ecooloog in dienst. Ze zijn gewend om te sturen op netjes en goedkoop, niet op ecologisch bermbeheer. Het is een kwestie van omdenken voordat je die natuurkwaliteit gaat herkennen.'

Ons eigen overleven

Basiskwaliteit natuur is niet alleen een begrip voor natuurbeschermers

Uiteindelijk ben je zelf degene die de dop van de fles onkruidverdelger draait

en overheden. Vogelbescherming is in gesprek met IVN, KNNV, Natuurmonumenten, Landschappen NL, Soorten NL en Milieufederaties om vrijwilligers in deze denkwijze te trainen en bijvoorbeeld een campagne-toolbox op te zetten. 'We willen oproepen en

faciliteren om op lokaal niveau de politiek aan te spreken op het realiseren van basiskwaliteit. En om de publieke opinie te veranderen. Want iedereen kan bijdragen. Stel je eens voor wat er gebeurde als mensen hun gazons toch eens lieten uitgroeien in plaats van telkens te maaien. Dan krijg je er duizenden hectaren bloemrijk grasland bij. We hebben echt heel veel invloed. Brussel bepaalt misschien wel dat een bepaalde onkruidverdelger is toegestaan, maar uiteindelijk ben je het zelf die de dop van de fles draait. Je hoeft het niet te doen!' Wie van Robert Kwak een mailtje krijgt, ziet onder de e-mailhandtekening 'En voorts ben ik van mening dat overal tenminste de basiskwaliteit voor natuur moet worden gerealiseerd en gehandhaafd.' Het is zijn stokpaardje, dat hij

Wie een vlinder helpt, helpt de hele natuur

Vlinders beschermen is nodig omdat het zo dramatisch met deze dieren gaat. Maar deze bescherming komt ook veel andere soorten en de kwaliteit van de natuur als geheel ten goede. Met name buiten de natuurgebieden.

De achteruitgang van vlinders is misschien wel een van de pijnlijkste voorbeelden van hoe het met de biodiversiteit in Nederland gesteld is. In honderd jaar is 84 procent van de dagvlinders verdwenen; van de 53 soorten in Nederland is de helft zeldzaam of zeer zeldzaam. Oorzaak is voornamelijk het verdwijnen van geschikte bloemen en voedselplanten.

De Vlinderstichting probeert het tij te keren. Albert Vliegthart is programmanager Infranatuur en richt zich met name op natuur buiten de natuurgebieden, zoals industrieterreinen en wegbermen. Hij wil vooral de natuur zelf haar werk laten doen. 'We zaaien liever niet in, dat doen we alleen bij onze Idylles. Dat zijn plekken waar we met een uitgekiend zaadmengsel

van inheemse en streekeigen plantensoorten zorgen voor prachtige bloemenweides. Maar meestal

richten we ons op het juiste beheer van gebieden. Met ecologisch beheer kun je selecteren op natuurkwaliteit en die door de natuur zelf laten verbeteren.' Vliegthart's beproefde strategie is om 'natuuroplossingen' te koppelen aan issues die bij opdrachtgevers spelen. 'Bij wateroverlast op een bedrijventerrein kun je een wadi aanleggen, waar het regenwater heen kan en waar wilde planten kunnen bloeien. Een parkeerterrein kun je afschermen met heesters. Vergroende terreinen zorgen voor verkoeling als het heet is en reduceren ook stress bij mensen. Vaak wordt gedacht dat het ecologisch beheren van terreinen veel gedoe is en rommel en overlast van wespen en muggen geeft. Maar als je schetst hoe natuur en mensen beide profiteren, trek je mensen wel over de streep.'

Veeleisende beestjes

De meest onverwachte plekken kun je zo geschikt maken voor natuur. De Vlinderstichting heeft bijvoorbeeld een Bees & Butterfliesmat ontwikkeld. Dat is een vegetatiemat voor op het dak waar

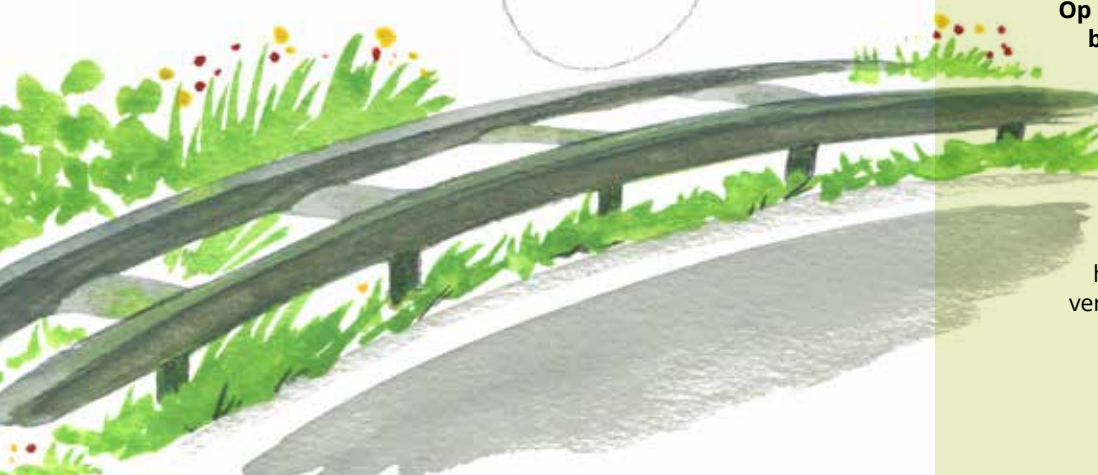
siergrassen, kruiden en andere planten op groeien. Vanwege het gewicht is de mat vooral geschikt voor bedrijfs- en overheidsgebouwen. 'De planten trekken vlinders, bijen en zweefvliegen aan. Ze vinden er voedsel en schuilplaatsen en planten zich er voort. Alle voorwaarden voor een goed leefgebied.'

De Vlinderstichting richt zich nu ook met nadruk op het bodemleven. 'De kwaliteit van de bodem werkt door in de voedselkwaliteit en de veerkracht van het landschap. Op veel plekken is die bodemkwaliteit echt slecht en dat zie je terug in de vlinderstand. Daar moet dus iets aan gebeuren.'

Vlinders zijn bij uitstek geschikt om als uitgangspunt van bescherming te nemen. 'Omdat ze zulke hoge eisen aan hun omgeving stellen. Ze kennen vier stadia: ei, rups, pop en vlinder. In elk stadium kan het misgaan. Maar ook het omgekeerde geldt: als het je lukt vlinders te helpen overleven, heb je ook planten, andere insecten, vogels en zoogdieren geholpen. Bescherming van vlinders heeft dus een groot, uitdijend effect.'

altijd zal blijven herhalen. 'Een Thiemetje noemen we dat', lacht Kwak, naar de vorige Partij voor de Dieren-voorzitter die steevast een debat afsloot met 'voorts zijn wij van mening dat er een einde moet komen aan de bio-industrie.' Weer serieus: 'Maar we moeten basiskwaliteit natuur niet politiek maken. Het is niet links of rechts, geen politiek vraagstuk, maar een overlevingsvraagstuk. We zijn afhankelijk van natuur voor vruchtbare bodems, drinkwater, bestuiving, kustbescherming – alle bekende ecosysteemdiensten. Dus uiteindelijk bepaalt de basiskwaliteit natuur de randvoorwaarden van ons eigen overleven.' ●

Punten scoren voor biodiversiteit

Om te bepalen wat de natuurkwaliteit van een gebied is, is het nuttig om er de biodiversiteit in kaart te brengen. Eddy Schabink is business developer bij opleidingsinstituut IPC Groene Ruimte en houdt zich bezig met de ontwikkeling van een 'meetlat biodiversiteit'.

Hoe meet je biodiversiteit – door soorten te tellen?

'Dat kan, maar wij pakken het anders aan. Dieren fluctueren veel in een gebied, ze gaan erin en eruit. Dan tel je één wielewaal maar je hebt geen idee wat dat zegt. Je moet naar het gehele systeem kijken. De meetlat brengt de elementen van een gebied in kaart en als die goed zitten, weet je dat de basis van soortenrijkdom gelegd is.'

Hoe werkt dat in de praktijk?

'We bieden mensen om te beginnen een training van twee dagen aan. Meestal zijn dat medewerkers van gemeenten, woningcorporaties, natuurverenigingen, adviesbureaus, bedrijven. We dagen ze uit te denken als een pissebed, of een huismus. Wat zou je dan willen? Mensen realiseren zich al snel dat het gaat om voedsel, vocht, veiligheid, voortplanting en dat die bepaald worden door de omgeving. Als ze eenmaal die kijk hebben, krijgen ze een vragenlijst met een app waarmee ze op basis van indicatoren een score voor een gebied kunnen opstellen.'

Wat voor vragen zijn dat?

'Ligt er dood hout? Is er gelaagdheid met struweel en hoge bomen? Is er jaarrond water? Is het water helder? Zijn er niet-gemaaide moerasplanten? Zijn er najaarsbloeiers en voorjaarsbloeiers? Zie je voldoende schuilplaatsen? In totaal kan een gebied 280 punten scoren. Een gemiddeld industrieterrein scoort bijvoorbeeld maar 100 punten, terwijl dat in potentie beter kan, binnen de randvoorwaarden van zo'n gebied. Als je inzicht hebt in de indicatoren, weet je aan welke knoppen je moet draaien om biodiversiteit te verhogen. Bijvoorbeeld gevallen blad laten liggen, of minder snoeien.'

Op basis van die score kun je een gewenste basiskwaliteit natuur opstellen?

'Dat kan. We gebruiken die term zelf niet, we zeggen liever "volwassen natuurstructuur". Het gebruik van onze omgeving is altijd een spel tussen ecologische, economische en culturele belangen en mensen kunnen snel denken: "zo, de basis is in orde". Maar het is eigenlijk een absoluut minimum om verder biodiversiteitsverlies te voorkomen.'